

**ՈՒՐՈՒՈՑԻԱՅԻ ԲՆԱԳԱՎԱՌԻ ՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ՏԵՐՄԻՆԱՐԱՆ
ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՓՈՐՁ**

*Բանասիր. գիտ. թեկնածու Հ. Վ. ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ,
Ն. Ա. ԹՈՌՈՒՆՅԱՆ*

Հասարակական կյանքի զարգացման ու փոփոխությունների անմիջական անդրադարձը երևում է տվյալ ժողովրդի լեզվում և բառապաշարում: Այդ փոփոխությունները հատկապես դրսևորվում են այն դեպքում, երբ տվյալ ժողովուրդը ապրում է վերափոխումների ու արմատական տեղաշարժերի հերթական փուլը: Այդ վերափոխումների արդյունքում վերափոխվում է ժողովրդի մտածելակերպը, աշխարհաճանաչողությունը, հասարակական, տնտեսական հայացքները, հաստատվում են նոր հարաբերություններ. այս ամենն ուղեկցվում է նոր իրողություններով, գիտատեխնիկական առաջընթացով պայմանավորված նոր առարկաներն ու երևույթները, հետևաբար և նոր գիտաբաներն ու եզրույթներն անվանելու պահանջով:

Ներկայումս ազգայնացման գործընթացը հայապահպան բազմաթիվ խնդիրներից բացի, ներառում է նաև գիտության տարբեր բնագավառների մասնագիտական լեզուների հայացման հարցը: Գաղտնիք չէ, որ դեռևս խորհրդային տարիներից ուսումնական դասագրքերը մեծ մասամբ թարգմանվում էին ռուսերենից՝ հայերենի վրա թողնելով ռուսաբանության ազդեցությունը: Ներկայումս խնդիրն այլ է. դեռևս չթոթափած ռուսաբանության բեռը, հայերենը ազդեցություններ է կրում նաև անգլերենից, որը մեծապես ազդում է հայերենի շարադասության, քերականական առնչությունների և ուղղագրության, մասնավորապես հատուկ անունների ուղղագրության վրա:

Ըստ վերջին տարիների մեր դիտարկումների՝ բժշկագիտական մասնագիտական խոսքում օտարաբանությունները ոչ միայն ավելացել են, այլև կառուցվածքային-քերականական առումով բազմաթիվ են դարձել: Մեկ-երկու տասնամյակ առաջ մեծ մասամբ ռուսերենից անցած օտարաբանությունները հիմնականում առնչվում էին կապերի գործածությանը, խնդրառությանը, որոշ չափով նաև համաձայնությանը: Ներկայումս բժշկագիտական խոսքում

օտարաբանությունները թափանցել են բայերի, ածականների, դերանունների, մակբայների գործածության, անգամ դարձվածաբանության ոլորտներ: Լեզվական բազմաբնույթ աղավաղումներով ու անճշտություններով մասնագիտական լեզուն հարկադրված և անուղղակիորեն յուրացնում է նոր սերունդը՝ սովորելով դասագրքերում առկա թերություններով լեզուն: Կտրուկ ավելացել է հայալեզու գիտական գրականության քանակը, որը, անկասկած, պայմանավորված է կրթական և մասնագիտական կրթական համակարգի հայացմամբ: Փոխվել են նաև սովորողների պահանջները. եթե նախկինում ուսանողները յուրացնում էին տերմինների օտար եզրը՝ որպես մասնագիտական բառ, ապա ներկայումս, յուրացնելով օտար տերմինները, սովորողներն ուզում են իմանալ նաև դրանց հայերեն համարժեքները: Կրթական և գիտական ոլորտներում անփոխարինելի են մասնագիտական բառարանները թե՛ մասնագետների, թե՛ սովորողների համար: Դրանց անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նախնառաջ բառապաշարից ճիշտ օգտվելու պահանջով, և վերջապես բառարաններում տրվում են բառերի հոմանիշային իմաստները, որոնք իմանալով և յուրացնելով բառարանից օգտվողը հնարավորություն է ստանում ընտրելու խոսքաշարին ամենահամապատասխան, դիպուկ և ճիշտ տարբերակը: Խնդիրն այն է, որ երբ խոսքը հայերեն մասնագիտական տեքստերին է վերաբերում, բժիշկների քննարկման առարկան դառնում է միայն տերմինը, այսինքն՝ մասնագիտական բառը: Այն տպավորությունն է ստեղծվում, թե բժշկագիտական խոսքը միայն տերմին է և ուրիշ ոչինչ: Իհարկե, դա այդպես չէ, քանի որ բժշկագիտական ոլորտը հիվանդությունների, հիվանդի գանգատների, վիճակի, զարգացող կլինիկական ընթացքի, նախավիրահատական, վիրահատական և հետվիրահատական իրողությունների, դեղերի բաղադրության և այլնի մասին նկարագրություններով հարուստ գիտական ոլորտներից մեկն է: Հասկանալի է, որ վերոհիշյալ նկարագրությունները, բացատրությունները, եզրակացությունները սերունդներին հանձնվում են գրավոր և բանավոր խոսքի միջոցով, որոնք միայն տերմիններով արտահայտելն անպատկերացելի է: Գիտական լեզուն էլ սնվում է մայր լեզվի բառապաշարից, քերականական ու բառակազմական օրինաչափություններից, կանոններից, և դրանք պարզապես անհնար է չպահպանելը կամ անտեսելը: Այս ամենը նկատի

ունենալով՝ բառարան-տեղեկատուում որպես նմուշ տրվում են նաև մասնագիտական սեղմ տեքստեր՝ դրանցում ցույց տալով մասնագիտական խոսքի՝ հայերենով սահուն և դիպուկ շարադրանքը¹:

Առաջին էջերից իսկ հանրագիտարանային տվյալներ են տրվում միգասեռական և միգարտադրության համակարգերի մասին, որոնք ներկայացվում են անատոմիական նկարներով: Ուրոլոգիայի վերաբերյալ առկա գրականության մանրակրկիտ և բազմակողմանի ուսումնասիրությամբ պարզ է դառնում, որ շահեկան ու օգտակար է բառարան-տեղեկատուն բաժանել ենթաբաժինների, որոնք, ինչ խոսք, կհեշտացնեն տեղեկատուից օգտվելը:

1. Ուրոլոգիայի բնագավառում գործածվող տերմինների հայերեն համարժեքներ, որոնք կիրառվում են բժշկագիտական խոսքում և վիճաբանության տեղիք չեն տալիս, օր.՝ *աննրիզմ – անոթալայնանք, հիպոպլազիա – թերաճ, դիստոպիա – տեղաշարժ, կիստա – բուշտ, օբստրուկցիա – խցանում, հիպերտենզիա – գերլարում, ռեցիդիվոզ – կրկնվող* և այլն:

2. Տերմիններ, որոնց հայերեն համարժեքներն աննպատակահարմար և մերժելի են, օր.՝ *հեմանգիոբլաստոմա, ֆունկցիոնալ կրեատինին* և այլն:

3. Տերմիններ, որոնք չունեն հայերեն համարժեքներ, և է գործածել օտար տերմինը, օր.՝ *կրեատինին ինվազիվ* և այլն:

4. Տերմիններ, որոնք արտահայտվում են միայն բառակապակցությամբ կամ բացատրությամբ, օր.՝ *պիելոնեֆրիտալ-ալազանի լայնացում, հիպովոլեմիա- շրջանառու արյան ծավալի նվազում, տախիպնոե-շնչառության հաճախացում, էլաստիկ կոնսիստենցիա- առաձգական կազմություն ունեցող* և այլն:

5. Ուրոլոգիայի բնագավառում գործածվող հասկացությունների, զննամիջոցների, գործիքների, սարքավորումների և բուժամիջոցների անվանումներ, որոնք ունեն կամ չունեն հայերեն համարժեքներ, օր.՝ *անգիոգրաֆիա - անոթագրություն, պինգետ- ունելի, կոմպյուտերային տոմոգրաֆիա - համակարգչային շերտագրություն, նեֆրոտոմոգրաֆիա - երիկամաշերտագրություն, ցիտոսկոպ-բջջադիտակ, պալպացիա- շոշափում* և այլն:

¹ «Ուրոլոգիա. բառարան-տեղեկատու» կազմելիս օգտվել ենք «Հանրամատչելի բժշկական հանրագիտարանից» (2001թ.) և ուրոլոգիայի բնագավառի հեղինակավոր մասնագետների դասագրքերից:

6. Ուրուլոգիայի բնագավառում գործածվող օտար տերմինների, տերմինատարրերի և գիտաբառերի տառադարձությունը, օր.
ուրուլոգիա, հիպերտենզիա, սֆինկտեր, պարէնտերալ և այլն:

7. Տերմինների և տերմինատարրերի հայերեն համարժեքների ուղղագրությունը, օր.
գալարակծկանք, հյուսվածքաբանական, հետորովայնամզային, շագանակագեղձ, մանրէագերծ և այլն:

Այս ենթաբաժանումը նպատակային է նաև այն առումով, որ բավարարելով օգտագործողի հետաքրքրությունն ու փնտրած բառը գտնելու անհրաժեշտությունը՝ դյուրին ու մատչելի է դառնում բառարան-տեղեկատուից օգտվելը:

Հատկապես կարևորվում է թարգմանական ենթաբաժնի դերը. բժշկին անհրաժեշտ է տերմինի եռալեզու՝ լատիներեն-հայերեն-ռուսերեն հարաբերությամբ միաժամանակյա իմացությունը: Իհարկե, այս բաժնում տեղ են գտել միայն այն տերմինները, որոնց հայերեն համարժեքներն ընդունելի են և վիճաբանությունների տեղիք չեն տալիս: Կարծում ենք, որ այս ենթաբաժինը հատկապես կհետաքրքրի բժշկության բնագավառի սկսնակներին: Ներկայիս սերունդը, ստիպված լինելով օգտվելու ռուսալեզու գրականությունից կամ յուրացնելով օտար տերմինը, անհրաժեշտություն է զգում դրանք նախնառաջ հայերենով հասկանալու, մայրենիով ընկալելու, յուրացնելու, ապա գործածելու ու կիրառելու բժշկագիտական խոսքում:

«Ուրուլոգիայի բնագավառում գործածվող օտար տերմինների, տերմինատարրերի և գիտաբառերի տառադարձությունը» ենթաբաժինը վերաբերում է հունալատիներեն տերմինների տառադարձության կանոններին: Գիտական եզրաբանության բնագավառում տառադարձումը կիրառվում է, երբ օտար եզրույթը չի հաջողվում թարգմանել: Քանի որ օտարալեզու տառադարձված տերմինների ուղղագրությունը գիտալեզվի բառապաշարի կարևոր ճյուղերից մեկն է և մասնագիտական գրավոր խոսքի անառարկելի բաղադրամաս, ուստի «Ուրուլոգիայի բնագավառում գործածվող օտար տերմինների, տերմինատարրերի և գիտաբառերի տառադարձությունը» բաժնում այբբենական հերթականությամբ տրվում են օտարալեզու տերմինների տառադարձված բառաշարքերը:

Բաժիններից մեկն էլ վերաբերում է միզասեռական օրգանների հիվանդությունների ու ախտաբանական պրոցեսների դեպ-

քում օգտակար դեղաբույսերի հայերեն-ռուսերեն-լատիներեն անվանումներին՝ խնդիր չդնելով անդրադառնալ դեղաբույսերի բուսաբանական առանձնահատկություններին, ցեղակցությանը կամ բույսերի համակարգում դրանց օգտագործմանը: Օր.՝ *Arctostaphylos uvas-ursus* (Folia) – արջախաղող սովորական (տերև) – толокняка обыкновенная (лист), *Vaccinium vitis-idaea* (Folia) – հապալասենի սովորական (տերև) – брусника обыкновенная (лист), *Betula verrucosa* (Gemmae) – կեչի (բողբոջներ) – береза (почки), *Orthosiphon stamineus* (Folia) – երիկամային թեյ կամ առեջային (մատղաշ տերև) – почечный чай (флеш) և այլն:

Որոշ դեղաբույսերի դեպքում նշված են նաև դրանց ժողովրդական անվանումները, իսկ մի քանի անվանումների դեպքում նախապատվությունը տրվում է ամենատարածվածին: Բույսերի անունները ներկայացնելիս օգտվել ենք «Բուսաբանական բառարանից» (Պ. Ա. Ղանդիլյան և ուր., Ե., 1975):

Բժշկագիտությունն անընդհատ զարգացող և հզորացող գիտաճյուղերից է: Բժշկության բնագավառում նորանում են հիվանդությունների բուժման միջոցներն ու մեթոդները, տեխնոլոգիաները, գիտատեխնիկական առաջընթացով պայմանավորված՝ ստեղծվում են նոր գործիքներ ու սարքավորումներ, ուստի օր օրի նորանում ու համալրվում են նաև դրանք անվանող բժշկագիտական եզրույթները: Հայոց լեզվի արդի փուլում արդիական խնդիր է լեզվի բառապաշարի հարստացումը նորաստեղծ բառերով: Բառարան-տեղեկատուի բաժիններում ներառվում են թե՛ ժամանակակից բժշկական և ուրոլոգիական սարքավորումների և գործիքների անվանումները, թե՛ ուրոլոգիայի բնագավառում գործածվող օտար տերմինների, տերմինատարրերի և գիտաբառերի տառադարձությունը, թե՛ ուրոլոգիայի բնագավառում գործածվող տերմինները, որոնք արտահայտվում են բառակապակցությամբ կամ բացատրությամբ, թե՛ ուրոլոգիայի բնագավառում գործածվող տերմինների և տերմինատարրերի հայերեն համարժեքների ուղղագրությունը. դրանք ներկայացվում են խոսքաշարում, անհրաժեշտության դեպքում տրվում են համապատասխան նկարներով՝ կարևորելով բառարան-տեղեկատուի նպատակային օգտագործումը:

Г. В. Сукиасян, Н. А. Торунян. Опыт составления отраслевого тезауруса в области урологии- «Урология – словарь – справочник» предназначен для урологов, студентов и в целом для работников медицинской сферы. Словарь-справочник состоит из нескольких разделов, в которых представлены имена современных медицинских аппаратов и инструментов, используемых в урологии. Используются термины, терминологические элементы и транскрипции, научных слова, которые в армянском языке выражаются только словосочитанием или объяснением, а также провописание армянских эквивалентов. Они используются в текстах, а также представленны соответствующие рисунки, которые подчеркивают целевое использование словаря-справочника.

G. V. Sukiasyan, N. A. Torunyan. Experience in compiling a sectoral thesaurus in the field of urology.-Urology Dictionary and Directory is for urologists, medical students, and healthcare workersin general.Encyclopedic informationis providedabouturo-genital and excretorysystems. Dictionary and Directory consists of several subchapterswhich contain: names of modern medical equipments and tools in the field of urology,foreign terms used in language,transcription of foreign words, termo-elements and scientific words, terms which are expressed by word combinations or by explanations, spelling rules of Armenian equivalent terms and termo-elements, theseare given in context, if necessary the corresponding images arepresented:emphasizing the targeteduse of Urology Dictionary and Directory.